

Басюк Наталія, кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри початкової освіти та культури фахової мови Житомирського державного університету імені Івана Франка

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ВИКЛАДАЧА ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Основна функція закладу вищої педагогічної освіти – формування особистості майбутнього фахівця і зокрема, його емоційного інтелекту як складової загальних та професійних компетентностей і захисту від можливого професійного вигорання. Досягненню цієї мети підпорядковується комунікація викладачів і студентів. Завдання сучасного викладача полягає не тільки в забезпеченні інформаційного обміну, створенні відповідних умов для оволодіння практичними навичками й контролі знань студентів. У процесі

комунікації за допомогою мовлення, сигналів, письма, поведінки транслюється інформація – думки та емоції [4, с. 30]. Без врахування емоційного фактору в комунікації, тобто без емоційної чутливості, без вміння розпізнавати за поглядом, інтонацією, мовою рухів думки та емоції кожного студента, його потреби в допомозі, без вмінь взаємодіяти зі своїми студентами на емоційному рівні, усі вище перераховані заходи втрачають силу. Висока комунікація полягає в умінні побудувати «місток між серцями», тобто впливати на емоційний стан студентів, встановлювати довірливі стосунки, які роблять спілкування безпечним і комфортним, а отже – сприяють сприйняттю навчальної інформації будь-якої складності. Для сучасного викладача важливо вміти враховувати емоції здобувачів вищої освіти, спрямовувати їх в напрямку покращення мотивації і продуктивності, бути щирим у прояві власних емоцій, що забезпечить атмосферу рівноправ'я, взаєморозуміння, співпраці і позитивно позначиться на розвитку емоційного інтелекту майбутніх учителів початкової школи.

Поняття комунікативних стратегій активно обговорюється як в зарубіжній (D. Nymes, R. Lakoff), так і в українській (К. Климова, М. Кухта, О. Кучерук, М. Оліяр, О. Пасічник, О. Семенов та інші) педагогіці. Проте проблема використання комунікативних стратегій з метою розвитку емоційного інтелекту суб'єктів вищої школи не розглядалась.

На основі теоретичного аналізу науково-педагогічної літератури під комунікативними стратегіями розуміємо свідомо обрані комунікативні дії викладача, які допомагають створити безпечний простір у студентській групі, уникати стресу, підтримати емоційну рівновагу студентів, а також оволодіти моделлю емоційно-інтелектуальних взаємин у різних педагогічних ситуаціях, яку майбутні вчителі початкової школи перенесуть у шкільну реальність. У їх основі – емпатія, повага до емоційних переживань студента, бажання підтримати, послідовність. Відтак, комунікативні стратегії – це не просто правильні слова, інтелектуальне розуміння того, що відбувається; це культура присутності, яка передбачає уважність до інших і відповідальність за прояв

власних емоційних реакцій та включає емпатійну підтримку і певні фізичні, вчинкові дії.

У науковій літературі [2; 3] розрізняють такі види комунікативних стратегій: 1) пояснювальна (інформування здобувачів освіти); 2) оцінювальна (оцінювання подій, навчальних досягнень здобувачів); 3) контролююча (контроль якості знань, сформованості умінь і навичок, засвоєння системи цінностей); 4) сприяюча (підтримка здобувачів у процесі навчання); 5) організаційна (організація спільних дій учасників спілкування, створення сприятливої психологічної атмосфери для взаємодії).

Опираючись на існуючу класифікацію, ми виокремили основні комунікативні стратегії, які справляють, на нашу думку, важливий позитивний вплив на розвиток емоційного інтелекту майбутніх учителів початкових класів. Розглянемо їх.

1) *Валідація емоцій студентів викладачем* – це визнання й прийняття емоцій студента такими, що мають право на існування, їх вербалізація (наприклад, «Я бачу, що тобі зараз лячно. Переживати страх – це нормально»), яка допомагає усвідомити власний емоційний стан і не втратити контакт із собою. Валідація не означає абсолютне схвалення викладачем поведінки студента під дією сильних емоцій, але дає усвідомити здобувачу, що його чують, розуміють, ставляться з повагою до його почуттів, проявляють емпатію. Натомість інвалідація, тобто ігнорування, знецінювання емоційних переживань іншого (наприклад, «Не видумуй! Ти себе накручуєш! Нічого страшного в цьому не бачу»), провокує їх посилення, звужує мислення, в результаті чого мозок сприймає інвалідизуючі висловлювання як загрозу, що руйнують взаємини. Відтак, валідація емоцій є важливим аспектом емоційної підтримки як чинника розвитку емоційного інтелекту майбутніх учителів початкової школи.

2) *Активне слухання*. Ця комунікативна стратегія полягає в тому, щоб уважно слухати мовця без перебивання, відволікань й оціночних суджень, невербально підтримувати, використовувати уточнення й перефразування сказаного (наприклад, «Ти кажеш, що ця подія викликала у тебе почуття

розчарування. Я правильно зрозуміла?»). Активне слухання передбачає повну залученість до розмови, що дозволяє виявити істинні потреби й мотиви співрозмовника, дати можливість відчувати, що його думки та емоції сприймаються як значимі й обґрунтовані, встановити довірливий контакт, що допоможе досягти взаєморозуміння.

3) *Використання технік емоційної стабілізації*: дихальних практик, медитації, майндфулнес-практик, техніки «заземлення», фізичних вправ тощо.

4) *Ефективний зворотний зв'язок (фідбек)* – це психологічно комфортний, безпечний, двосторонній потік комунікації (думок, оцінок, відгуків про роботу), який повинен мати гуманістичну основу. Він передає здобувачу вищої освіти не тільки фактичну інформацію про результати виконання завдання або навчальний поступ, але й надає емоційну підтримку, що спонукає до реальних змін на покращення результату. Особливо це важливо, коли мова стосується вербального оцінювання студентів. Оцінювальні судження викладача, які підкріплюються інтонацією, поглядом, мімікою, можуть глибоко впливати на емоційний стан здобувача, потужно мотивуючи або демотивуючи його. Як зазначає дослідниця М. Кухта, «найбільшої помилки допускаються ті [педагоги], хто високий кількісний бал супроводжує лаконічними «Молодець!», «Я горджуся тобою!», а коментування низьких балів переходить у довготривале моралізування, докори, а іноді й особисті образи та приниження» [1]. Фрази викладача, які описують допущені помилки і мають негативний емоційний підтекст, знижують інтерес до навчання, впевненість у собі, підвищують тривожність і страх помилитися. Зауважувальні висловлювання щодо помилок, проголошені з добротою й повагою, використання мотивуючих фраз на кшталт «Зверни увагу на ...», «Повтори, будь ласка, тему ...» дають змогу студенту повірити в себе, свої можливості і виправити упущене.

5) *Використання системи стимулів і винагород, підтримуюча мова викладача*. Виклад у соціальних мережах постів про успіхи й досягнення студентів, похвала, коротка індивідуальна розмова зі студентом наприкінці заняття, привітання за чудово виконане завдання гарантовано викличуть

позитивні емоції, дозволяють пережити почуття успіху, посилюють внутрішню мотивацію як ключовий структурний елемент емоційного інтелекту.

6) *Включення студентів у групову взаємодію.* Викладач ініціює вправи на взаємодію, ігри, командні завдання, проєкти тощо, щоб залучити студентів до спільної діяльності, яка дозволить краще себе зрозуміти й покаже зв'язок між розвиненими навичками емоційного самоконтролю, емоційної саморегуляції, емпатії, вміннями розуміти невербальні сигнали і веденням конструктивного діалогу й досягненням успіху.

7) *Автономізація.* Викладач допомагає студентам знаходити власні ресурси та приймати рішення. Наприклад, «Як ви хочете виконувати це завдання: індивідуально, в парі чи групою?» або «Це завдання ми будемо виконувати групами. Ви хочете, аби вас розділили по групах чи самі об'єднаєтесь?».

Таким чином, ефективність розвитку емоційного інтелекту в майбутніх учителів початкової школи певною мірою залежить від уміння викладача організувати успішну комунікацію й використовувати комунікативні стратегії, які б сприяли усвідомленню студентами власних емоцій, мотивували до дій, спонукали до прояву гуманних соціальних почуттів, що й становить основу розвитку досліджуваної властивості.

Список використаних джерел:

1. Кухта М. І. Комунікативні стратегії педагогічного дискурсу загальноосвітньої школи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2015. Вип. 36. С. 105 – 107.
2. Семенюк О. А. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. / О. А. Семенюк, В. Ю. Парашук. Київ : Видавничий центр «Академія», 2010. 240 с.
3. Кекош М. Л. Комунікативний вимір педагогічного дискурсу. *Інноваційна педагогіка*. 2018. Вип. 8. С. 28 – 32.

4. Скворцова С. О., Вторнікова Ю. С. Професійно-комунікативна компетентність учителя початкових класів : монографія. Одеса : Абрикос Компани, 2013. 290 с.